

שׁוֹת בְּהִלְכָה לְשׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵנוּ שְׁלִיט״א

גיליון מס' 66

הַלְכוֹת קְדִימָה בְּבִרְכּוֹת חֶלֶק ב'

נהגו בתפוצות ישראל להרבות בט"ו כשבט באכילת פירות האילן ובמיוחד מפירות שבעת המינים שהשתבחה בהן ארץ ישראל, להורות בזה שהוא ראש השנה לאילנות¹, ועל כן בעזרת ה' נביא מקצת דיני קדימה בברכות, כדי שנקיים מצווה כתיקונה.

דיני קדימה בברכות

רבתינו לימדונו² שאדם הבא לברך ברכות הנהנין ויש לפניו מינים רבים וברכתן שונה, יקדים לברך על המינים החשובים יותר, כמו כן, גם במינים שברכתן שווה יתיר לברך על המין החשוב שעליו תחול הברכה, ויפטור בברכה זו את שאר המינים, דינים אלו הם מהידור מצוה וכבוד הברכה³. דין שבעת המינים: בגמרא נחלקו רבנן ורבי יהודה האם פרי משבעת המינים שהתברכה בהם ארץ ישראל קודם לשאר הברכות, או שיש להקדים ולברך על פרי שחביב עליו יותר⁴, ונחלקו בזה הראשונים להלכה, וכתבו האחרונים למעשה מין שבעה קודם לחביב⁵.

העץ ואדמה: עוד נחלקו באין ברכותיהם שוות כגון פירות ירקות האם יש עדיפות וקדימה, כיון שבין כך אין המין השני נטפל ונפטר בברכה שברך על המין הראשון, יש שפסקו שבאופן זה איזה מהם שירצה יקדים⁶, ויש חולקים שבאופן זה יש להקדים ולברך על החביב, והוא קודם אף אם המין השני הוא ממין שבעה⁷, ויש שכתבו שכיון שאף לדעה הראשונה מברך על מה שירצה אם כן עדיף שיברך על החביב ויצא לשיטת רוב הפוסקים⁸.

מה הגדר של חביב: עוד נחלקו הראשונים בגדר מעלת החביב, מה נקרא חביב, האם מה שרגיל תמיד להיות חביב אצלו, או מה שהוא אצלו עתה חביב ומתאוה לו יותר, ולמעשה יש לברך על המין שרגיל תמיד להיות חביב אצלו⁹, ומשמע בפוסקים דיש לו לנהוג כך, יברך תחילה על המין שרגיל תמיד להיות חביב עליו, ויטעום ממנו קצת, ואחר כך יאכל המין שחפץ עכשיו לאוכלו, ואחר גמר אכילתו יחזור למין הראשון¹⁰, מכל מקום המברך על מה שחביב בעיניו עתה, גם כן יש לו על מי שיסמוך, כיון דיש פוסקים שטוברים שחביב נקרא מה שהוא חביב עליו עכשיו¹¹.

מה יברך תחילה?

כפי שנתבאר סדר הקדימה בדברים שברכותיהם שוות 'מין שבעה', 'שלם', ואחר כך 'החביב', ובדברים שאין ברכותיהם שוות, יש אומרים שמה שירצה יקדים, ויש אומרים שיש להקדים לברך על 'החביב', וכן ראוי להורות שכן הוא דעת רוב הראשונים ובה יוצא ידי כל הדעות. אלא שכתבו האחרונים לדון אם באופן כזה שאין ברכותיהם שוות יש להקדים את 'השלם' או את 'החביב', שהרי בברכותיהם שוות 'שלם' עדיף על 'החביב', ולשיטות שברכת העץ קודמת לברכת האדמה בכל עניין הוא הדין בזה יש להקדים ברכת העץ¹², אך לשיטות שחביב עדיף יש שכתבו שדין השלם קודם על חביב ומין שבעה¹³, ויש שכתבו להסתפק בזה¹⁴.

ולפיכך בנידון זה שהגישו לפניו ענבים שלמים ואבטיח חתוך, למנהג בני ספרד יש לברך על הענבים השלמים תחילה, ואף לבני אשכנז יש להורות כך¹⁵, אלא שבאופן זה לבני אשכנז עדיף שיסלק את 'השלם' (הענבים) מהשולחן ויברך על החביב, ואם לא סילק יברך על הענבים השלמים¹⁶.

מהו הסימן לזכור את סדר דיני הקדימה במיני מאכל שברכותיהן שוות?

הסימן לזכור את הסדר של העדיפות להקדים לברך במיני מאכל שברכותיהן שוות זשחנ"ג.

שאינו עניין בסדר הקדימה¹⁵, ויש אומרים שצריך להקדים את המין החביב עליו מבניהם. ואם שניהם שווים בחביבותם יברך על 'מין שבעה'¹⁶, ויש אומרים שלעולם יש להקדים את ברכת העץ לברכת האדמה, כיון שהיא ברכה מבוררת יותר¹⁷. ולמעשה יש להורות לבני אשכנז להקדים ולברך על המין החביב בעיניו בדרך כלל¹⁸, ואם שניהם שווים בחביבות - אם פרי האדמה הוא מין שבעה כגון קליות של חיטים, יש לו להקדים לברך על החיטה שהיא מין שבעה וקודמת בפסוק¹⁹, ואם אין לו עדיפות להקדים ברכה אחת לאחרת יברך כסדר שקבעו המקובלים לפי הסימן מג"ע א"ש, מזונות, גפן, עץ, האדמה שהכל. שזהו לפי סדר חשיבות הברכות²⁰.

ומנהג רוב בני ספרד על פי הקבלה שברכת העץ קודמת לברכת בורא פרי האדמה בכל עניין²¹, ויש שכתבו שאיזה מהן שירצה יקדים²².

שלווה, ותפוח מה קודם? והאם יש קדימות 'מין שבעה' בקליות חיטה ופירות?

חיטה ושעורה קודמים על שאר דברים, והיינו דווקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל הכוסס חיטה כגון שלווה שברכתה האדמה, אינה קודמת לברכת העץ, ודינם כפי שנתבאר לעיל בדיני קדימה בפירות עץ ואדמה²³.

במגוש פירות מונחים ענבים שלמים, ואבטיח חתוך, וחביב לו יותר האבטיח מהענבים, על

'חביב קודם', האם חביב נקרא מה שחביב עליו עכשיו, או מה שחביב עליו בדרך כלל?

נחלקו הפוסקים בגדר 'חביב' האם הכוונה לסוג החביב אצלו בדרך כלל, או למין שחביב עליו עכשיו, הכרעת האחרונים שדין החביב זהו מה שהוא אוהב בדרך כלל ויש להקדים ולברך עליו, יותר מהמין שחביב עליו עתה¹².

כגון שהביאו לפניו תפוחים ואפרסקים, ואת האפרסקים הוא מחבב בדרך כלל יותר מהתפוחים, ועתה הוגשו לו תפוחים מזן מיוחד שחביב עליו עתה יותר, באופן זה יקדים לברך על האפרסק שהוא המין החביב עליו בדרך כלל, והוא חשוב יותר.

אם היו לפניו מין החשוב לו מטעמי בריאות, ומין החביב אצלו מצד טעמו, יש שכתבו שהחביב מצד הבריאות קודם¹³, ויש שכתבו שמה שאוכל מטעמי בריאות אינו נחשב חביב¹⁴.

האם יש דיני קדימה כשלפניו פירות עץ ואדמה?

היו לפניו פירות עץ ופירות האדמה ובעתו לאכול משניהם, נחלקו רבותינו הראשונים על מה יברך תחילה, יש אומרים שמה שירצה יעשה, וברשותו להקדים את ברכת בורא פרי האדמה אף אם פרי העץ הוא שלם וחביב ומין שבעה, ופרי האדמה אינו כן, וכגון זית שלם ובוטן חצוי, שכיון שנותן הודאה לה' על שניהם בנפרד, הרי

18 אולם אם הביאו לפניו שקדים ובוטנים, ובדרך כלל אוהב יותר בוטנים, וכעת רוצה יותר שקדים, יש להורות לו להקדים את ברכת השקדים, בה"ל ד"ה ו"א בסופו, דיש לצרף את דעות הראשונים שחביב נחשב מה שחביב עליו כעת, לשיטת שהעץ קודם, ויש לשיטת שמה שירצה יעשה, ק"א אם מדובר בתמר ובוטן, וכעת רוצה יותר תמר שיש להורות לו להקדים ולברך על התמר שהוא מין שבעה.
19 משנ"ב שם סק"ט וסק"י יח.
20 משנ"ב סימן ריא ס"ק יח, וסק"ל לה.
21 בא"ח פרשת מטות ס"ג, כה"ח אות ו' ו"ד, כיון שלסתם הש"ע בסעיף א' ובסעיף ג', מה שירצה יעשה, ולי"א בסעיף א' חביב עדיף, ולי"א בס"ג ברכת העץ קודמת, כיון שמשקל הפסק שווה על פי הפשט, ועל פי הקבלה נראה שברכת העץ שרומזת לתפארת קודמת לברכת האדמה הרומזת למלכות, לכן יש להורות שיברך העץ תחילה בכל עניין.
22 חו"ע ברכות עמוד ערה, וכפי שסתם הש"ע בסעיף א' ו'ג'.
23 ש"ע סימן ריא סעיף ה', ועיין עוד במשנ"ב ס"ק כו.
24 בא"ח פרשת מטות ס"ה, ואולי לשיטתו שעץ קודם לאדמה לעולם.
25 דה"ח, הובא בשע"צ ס"ק ה'.
26 שע"צ שם ונשאר בצ"ע בזה.
27 כיון שלפי הקבלה עץ קודם בכל עניין, וכן לשיטתו שעץ קודם שמבוררת יותר, ויש לשיטתו ששלם קודם באין ברכותיהם שוות, ויש לצרף גם לשיטתו שמין שבעה קודם בכל גוונא.
28 הליכות ברכות סימן ריא עמוד רנ הערה מא.

1 מג"א סימן קלא ס"ק טז בשם גורי האר"י
2 מג"א ברכות מ' ע"ב.
3 משנ"ב סימן קסח ס"ק א.
4 מג"א ברכות שם.
5 ש"ע סימן ריא סעיף א'.
6 וכ"פ הש"ע שם בדעת הסתם.
7 ש"ע שם בשם ויש אומרים, וכתב המשנ"ב סק"ט, וכן בביה"ל ד"ה ו"א, שכן דעת רוב הראשונים.
8 משנ"ב שם.
9 ש"ע סימן ריא סעיף א' וב'.
10 משנ"ב שם ס"ק י'.
11 משנ"ב שם ס"ק יא.
12 ש"ע שם סעיפים א ו'ב בסתם.
13 הגר"ז אויערבך משנ"ב ביצחק יקרא.
14 הגר"ח שיינברג חידושי בתרא.
15 וכ"פ הש"ע סימן ריא ס"א וס"ג בדעת הסתם.
16 ו"א בחפץ שיקדים את המין שבעה, ואם אין מין שבעה יברך על החביב.
17 דעת ה"א בש"ע שם.

הביאו לפניו שלושה מינים: ענבים, תפוחים וצנון, והצנון חביב יותר מין הענבים, והתפוחים חביבים יותר משניהם, על מה יברך תחילה?

בדין זה האריכו האחרונים מאוד, וטעם הספק שלכאורה הצנון קודם לענבים לפי מה שנתבאר שכשאין ברכותיהם שוות חביב קודם, אך אי אפשר להקדים את ברכת הצנון כיון שהתפוחים חביבים יותר, ואת ברכת התפוחים אינו יכול להקדים כיון שלגבי ענבים ברכתם שווה, וכפי שנתבאר יש להקדים מין שבעה אף על המין החביב, ולמעשה הכריעו האחרונים שיקדים לברך על הענבים שהם ממין שבעה, והטעם להכרעה זו, כיון שיש לצרף את דעות הראשונים שמין שבעה קודם על חביב אף באין ברכותיהם שוות, ואת שיטת הראשונים שבאין ברכותיהם שוות אין דיני קדימה, וכן את שיטת הראשונים שברכת העץ קודמת לברכת האדמה בכל גוונא³⁰.

אם הביאו לפניו דייסת קווקר (תבשיל שעורים) וזיתים, על מה יש לו לברך תחילה?

היו לפניו תבשיל שעורים כגון דייסת קווקר³¹ שברכתה מזוונות, וזית, נחלקו האחרונים בדין זה, יש שכתבו שיש לו להקדים את ברכת הזיתים כיון שזית הוא ראשון לארץ השני המוזכר בפסוק, ושעורה היא שניה לארץ הראשון³². אולם הכרעת האחרונים שברכת בורא מיני מזוונות קודמת לכל³³.

פרי חדש שמברכים עליו 'שהחינו', האם יש לו קדימות על מין שבעה, שלם, חביב?

נחלקו האחרונים במקום שיש לפניו פרי שברכתו 'שהחינו', יש שכתבו שיש להקדימו לכולם אף ל'מין שבעה'³⁴, ויש שכתבו שאין להקדימו ל'מין שבעה', שלם, חביב, רק לנקי וגדול³⁵, לכן יש לסלקו מהשולחן ואחר שבירך על המין החשוב³⁶, יביאו ויברך עליו רק שהחינו ויאלץ³⁷.

האם יש מעלה להקדים ולברך על מיני פירות שונים שהשתבחו בהם ישראל, כגון אגוזים או תפוחים, וכן מין פרי מפירות מתוצרת ארץ ישראל ביחס לפרי מתוצרת חו"ל, או פרי שנעשתה בו מצווה?

היו לפניו מיני פירות שונים באופן שכולם שווים בסדר הקדימה, יקדים לברך על פירות שהשתבחו בהם ישראל כגון אגוזים או תפוחים, כמו שנאמר "אל גינת אגוז ירדתי"³⁸, "כתפוח בעצי היער"³⁹, שיש בהם מעלה וחשיבות יותר⁴⁰.

אם אין ממינים אלו יקדים לברך על פירות ארץ ישראל לפני פירות חוץ לארץ⁴¹, אולם יש שכתבו שאין כלל מעלה ועדיפות בזה, וכתבו עוד שלא מצינו דיני קדימה ביין של ארץ ישראל, אף שמברכים עליו 'על הארץ ועל פרי גפנה'⁴².

פרי שקיימה בו מצווה, כגון אתרוג שקיימו בו מצוות ארבעת המינים כתבו הפוסקים שיש מקום להקדימו מפני שיש בו מעלה שכבר נעשתה בו

מצווה אחת, אמנם פרי שיש לו מעלה אחרת כגון מין שבעה, שלם, חביב, הרי הם קודמים לו⁴³.

בברכה אחרונה האם ברכת מעין שלוש קודמת, או ברכת בורא נפשות?

כתבו האחרונים שברכת מעין שלוש קודמת לברכת בורא נפשות, מאחר שהיא ברכה חשובה יותר⁴⁴.

מי שנמצא בשולחן ט"ו בשבט ויש על השולחן מכל טוב, ואינו מעוניין לאכול אלא ממין אחד, האם יכול לברך עליו מבלי להקדים לפי סדר קדימה בברכות?

כאשר מוגשים כמה סוגי פירות וירקות ועוגות ומיני מתקה מינים ממינים שונים, ואינו חפץ לאכול מכל המינים, אפילו הוגשו לפניו פירות משבעת המינים, או אם הוגשו לפניו מיני מזוונות, אינו צריך להקדים את המינים שאינו חפץ לאכול מהם, אלא מברך כסדר דיני קדימה רק על המאכלים שמעוניין לאכול מהם עתה, ואם אוכל או שותה רק ממין אחד, אינו צריך לברך על המינים האחרים שלפניו⁴⁵.

ולכן אם הוגשו לפניו לדוגמא כמה מיני פירות וביניהם תמרים, ואינו מעוניין עתה לאכול את התמרים, אינו מחוייב להקדים ולאכול את התמרים שהם משבעת המינים, אלא ימשיך למעלה הבאה בדיני קדימה מתוך מה שמעוניין לאכול ממנו עתה.

מי שרוצה לאכול ארוחת צהרים עוף ותפוחי אדמה, ולקינוח יש לפניו עוגה, האם חייב לברך על העוגה קודם?

אם הוגשו לפניו מיני עוגות שברכתן מזוונות מפירות, ואינו מעוניין לאכול עתה מן העוגות מכל מיני סיבות, אינו מחוייב להקדים לאכול את העוגות כדי להקדים ברכת מזוונות עליהן, אלא יכול להתחיל לברך בורא פרי העץ על הפירות שרוצה לאכול עתה, ורק יקפיד לברך לפי סדר הקדימה בפירות שברכותיהן שוות.

ויותר מכך כתבו הפוסקים שאדם שהגישו לפניו לאכול והוא צמא לשתות, אף שברכת 'שהכל' מין הדין צריכה להיות באחרונה⁴⁶, מכל מקום כיון שחפץ עתה לשתות נחשב כמו שאינו רוצה עכשיו לאכול, ולכן יקדים לברך 'שהכל' על שתייתו⁴⁷.

על פי זה כתבו הפוסקים שאם דרך אכילת בני אדם לאכול את הפחות חשוב תחילה אין זה דיני קדימה, לכן אם מגישים לאדם ארוחת צהריים עוף ותפוחי אדמה ולקינוח מגישים עוגה, אינו צריך להקדים ולברך קודם על העוגה, היות ודרך בני אדם לאכול את העוגה בסוף האכילה לקינוח⁴⁸.

הוגשו לפניו על השולחן מיני מאכלים שונים, ורוצה להתחיל באכילתו, אולם יודע שעומדים להגיש לפניו מאכל שיש להקדימו לברכה לפני כל המאכלים המונחים לפניו, האם יש לו

להמתין כדי להקדים ולברך עליו?

דיני קדימה נאמרו רק במיני מאכל העומדים לפניו בשעה שמברך, ורוצה לאכול מכולם ואינו יודע מהיכן להתחיל, אבל אם אין המאכל נמצא לפניו עתה אינו מחוייב להמתין לו, ויכול לברך על מין אחר ויכוון לפטור בברכה את כל המינים שיובאו לפניו אח"כ שברכתם כברכת המאכל שיאכל ממנו⁴⁹.

קולה ודג שברכותיהן שוות האם יש דין קדימה אחד על השני?

מי שעומד לאכול ולשתות, נחלקו האחרונים האם יקדים לברך על האכילה ופטור את השתיה באופן ששוים במינם ושוים בברכותיהם, יש שכתבו שהאכילה היא חשובה יותר ויש להקדימה לשתיה, אף אם השתיה חביבה עליו⁵⁰, ויש שכתבו שאין בזה דיני קדימה⁵¹, וכתבו עוד שאם הביאו לו יין שרף ומין מאכל שברכתו שהכל, אם היי"ש חביב עליו יברך על היי"ש קודם⁵².

אדם שעבר ובירך שלא כדין על מאכל שאינו חשוב, האם כשכא לאכול אחר כך את החשוב צריך לחזור ולברך?

כל דיני הקדימה שכתבנו הם רק לכתחילה, אך אם עבר ובירך על המין שאינו משבעת המינים לפני המין משבעת המינים, או על שאינו חביב לפני החביב, אינו חוזר ומברך. אך כל זה בתנאי שהיה בדעתו בפירוש לפטור את שאר המאכלים החשובים, אך אם לא כיוון במפורש לפטור בברכתו את המין החשוב, וגם לא חשב במפורש לאכול, צריך לחזור ולברך עליו, אף שהיה מונח לפניו על השולחן⁵³, מיהו טוב ונכון לעשות שינוי מקום ואז לברך לכולי עלמא.

וכן אם בירך על מעשה קדירה דהיינו תבשיל מחמשת מיני דגן, אינו פוטר בסתמא מיני מאפה, שהמאפים חשובים יותר שהרי מועיל בהם קביעות סעודה, אולם בדיעבד כתבו האחרונים שאומרים בזה ספק ברכות להקל⁵⁴.

אך אם בירך על פרי חצוי ואחר בא לאכול פרי שלם אף שעשה שלא כהוגן שלכתחילה יש להקדים את השלם, מכל מקום בדיעבד אינו חוזר ומברך, כיון שאינו עדיף מהשלם באיכותו אלא רק משום שלמותו⁵⁵.

אם שניהם מאותו המין ובירך על הפרי הפחות יפה ומשובח, כגון שבירך על אפרסק גרוע וכעת רוצה לאכול אפרסק משובח, או רוגלעך יבש וכעת מביאים לו רוגלעך טרי וכדומה, נחלקו האחרונים אם פוטר הפחות משובח את המשובח יותר בסתמא⁵⁶, ולמעשה יש להורות שספק ברכות להקל⁵⁷.

כיון שנחלקו הראשונים האם מין שבעה קודם או חביב, לכן ראוי לכוון בפירוש בשעת הברכה לפטור את כל מה שביבאו לו, שאם לא כן יש חשש שאוכל את המין השני בלא ברכה לחלק מין הששטות, כיון שלדעתם בירך על הפחות חשוב ואינו פוטר בסתמא את החשוב ממנו⁵⁸.

29 משנ"ב סימן קס"ט. 30 הרי"א כתב להתפסק בדין זה, הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי חט"ו עמוד ע"ה ו' הכריע להקדים את הענבים, וכן במלבוש מרדכי סימן ז' ו"ז הערה טו, הגר"י קניבסקי (שיעורי שלמי תורה ברכות עמוד כז), וכתב עוד טעם כיון שבברכתו העץ כולל גם את המין החביב עליו ביותר, אף שאין מיוחדת הברכה עליו, (ורק שלכתחילה יש להקדים לברך על המין שהדין להקדימו, אך כאן אינו יכול, שהרי צריך לייחד את הברכה על המין שבעה). 31 שיבולת שועל גורם, מין שעורה. 32 מג"א סי"ק יג, ט"ז סי"ק ד', וכתב המג"א להתפסק לפי דבריו כשהביאו לפניו תבשיל שעורים, יין, וזית, מה יעשה, אם בא להקדים מזוונות הרי היות קודם, ואם בא להקדים היות, הרי שהיין קודם, ואם בא להקדים היין הרי שהמזוונות קודם, והניח בצ"ע. 33 כן פשטות השו"ע סימן ריא ע"ף ו', אף שלא הזכיר זית, וכן הכריע הלבוש, אבן העזר, מאמר מרדכי, משנ"ב שם ו"ט סי"ק לה. 34 שו"ת לב אברהם וינפלד סימן ל', וכ"פ בחו"ע ברכות עמוד ערה סוף הערה א'. 35 שו"ת שרגא מאיר ח"ו סימן ד', וכן מסתבר שאלו מעלות שהוזכרו בגמרא ובשו"ע וכן נראה מסתימת הפוסקים, וכן מובאר ברשב"ץ בברכות מא ע"ב, שאין זה נותן לו דין אלא דין חביב, היות וכעת חביב לו, אך לדידן מחביב הוא מה שחביב עליו בדרך כלל הרי שאין להקדימו. 36 ויבין לפטור. 37 הליכות ברכות סימן ריא הלכה ח'. 38 שו"ת שו"ת פ"ק א' פסוק יא. 39 שם פ"ק ב' פסוק ג', ויש עוד ודן בהם נפק"מ כיון שהם ממין שבעה. 40 כ"ח סימן ריא סי"ק ז', ו"ע ברמ"א סימן תע"ג ע"ה, שעושים החירות מפרות שנמשלו ישראל. 41 כן כותב, הליכות ברכות סימן ריא הלכה ח'. 42 הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי חלק טו עמוד ע"ד סי"ק ז', ושם הערה ג'.

43 הגר"ש וואנר מלבוש מרדכי סימן ה' סיף יט. 44 בה"ל סימן רב סיף יא ד"ה ברכה בשם הפמ"ג, עיין עוד משנ"ב סימן רח ס"ד ס"ד. 45 ב"י סי"א ר"א בשם תרו"ד, ופסקו הרמ"א שם בהגה ס"ה. 46 כמבואר בשו"ע סימן ריא ס"ז. 47 בה"ל סימן ריא ס"ג ד"ה וכן. 48 הבי"ש שם סיף ד', כ"ח אות ה' בשם שו"ת הלכות קטנות, בה"ל שם, כ"ח סי"ק ה'. 49 משנ"ב סימן ריא סי"ק לא. 50 ערוך השולחן סיף ז', הגר"ש וואנר קובץ מבית לוי חלק טו עמוד ע"ד סי"ק ט'. 51 משמעות המשנ"ב סי"ק טז, שכתב שמרקחת קודמת ליי"ש רק משום שברכתו בורא פרי האדמה ולא משום שברכתו שהכל, וכן מפורש במג"א (פתיחה) להלכות ברכות סי"ק ח, ומשב"ז סימן ריא סי"ק ו'. 52 כ"ח סימן ריא סי"ק יא. 53 ב"ש בשם הרשב"א בתחילת סימן ו' ובסוף סימן ריא, וכן פסק הרמ"א בסעיף ה', משנ"ב סי"ק לב-לג, בה"ל ד"ה ובלבד, בא"ח פרשת בלק סי"ט, חו"ע עמוד קפ, אור לציון ח"ב עמוד טז, ואך שבכה"ח סימן רז אות לט כתב שמוה"ש לא בדין זה להלכה ורק כתב כן בב"י אמרינן סב"ל, העיקר לדינא כרוכ בנין ומנין של הפוסקים הנ"ל, ובפרט שהב"י לא הביא וליקדים. 54 הגר"ז סדר ברכת הנגנין פ"ט ס"ז, הגר"ש אלישיב שיעורי מסכת ברכות עמוד תמת. 55 כן נראה מסתימת הפוסקים הנ"ל, הליכות ברכות סימן ריא הערה עט. 56 משנ"ב סימן רז סי"ק כו, מחלוקת המג"א והאליה רבה. 57 כן נראה שהחריב הביאור הלכה סימן ריא ס"ה, שצ"ח למה שכתב בסיומן רז בשם האליה רבה שסובר שלמעשה אין לחזור ולברך כיון ששניהם מין אחד. 58 משנ"ב סימן ריא סי"ק לג.